

En socionomutbildning i tiden, översyn av socionomexamen (SOU 2025:27) U2025/00722

Utredningsförslagen

Regeringen beslutade om en översyn av socionomexamen för att motverka ungdomskriminalitet samt för att se över examensmålen mot bakgrund av dagens samhällsutmaningar och kompetensbehov. Förslaget är en bred förändring av socionomprogrammet, vilket sammanfattas nedan.

Socionomprogrammets bibehålls som generalistutbildning men med tydligare ramar, vilket ökar likvärdigheten mellan lärosätena. Tre delar har identifierats som gemensamma vid socionomutbildningarna i landet; socialt arbete, utbildning i juridik, VFU. I utredningen föreslås förändringar i examensordningen gällande: mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, äldres livsvillkor, livsvillkoren för personer med funktionsnedsättning.

I utredningen föreslås en djupare kunskap om rättssystemet i samband med ungdomskriminalitet samt de metoder som har vetenskapligt stöd och är brottsförebyggande. Utredningen föreslår även förstärkt kunskap i straffrättsliga sammanhang för barn och unga som lagöverträdare. Vidare framkommer att det finns behov av kurser på avancerad nivå med inriktning mot socialt arbete med barn och unga i kriminella miljöer. Det föreslås även förändringar i examensordningen under fyra rubriker:

- aktuella samhällsutmaningar,
- arbetssätt och samverkan,
- utbildning i juridik,
- verksamhetsförlagd utbildning.

Därtill föreslås en framtida utredning om en förlängd socionomutbildning.

Förändringar i examensordningen

Aktuella samhällsutmaningar i det sociala arbetet som ligger till grund för förslag på ändringar i examensmålen utgör ett problematiskt resonemang. Genom att fastställa vad aktuella samhällsutmaningar är, för att därefter skriva in dessa i examensmålen, utgör denna logik en självmotsägelse. Vad som är aktuellt varierar över tid, men det som skrivs in i examensmålen är av beständig karaktär.

Vår uppfattning är att delar av uppdraget, om att överväga om målen i examensbeskrivningen behöver anpassas efter dagens samhällsutmaningar och kompetensbehov, bygger på en missuppfattning som utredningen reproducerar. Argumentationen i den statliga utredningen om dagens samhällsutmaningar, skulle kunna matcha en kortare eftergymnasial yrkesutbildning för arbetslivsanpassade och kontextberoende färdigheter i en stark byråkratiserad organisation. Men socionomprogrammet är en akademisk utbildning kopplad till en väletablerad profession. En sådan utbildning, precis som andra professionsutbildningar på akademisk nivå, bygger på vetenskapliga kunskaper med hög generaliserbarhet (ej situationsspecifik kunskap) av kumulativ och professionsspecifik karaktär. Socionomprogrammet, precis som vilken annan högskoleutbildning kopplad till en profession, ska erbjuda den nyutbildade generiska kompetenser, det vill säga kompetenser som håller i ett helt arbetsliv och som ger en anpassningsförmåga för att kalibrera om till den expertis som fordras.

Redan titeln ”En socionomutbildning i tiden” avslöjar okunskap. Klienten ska kunna träffa socionomer med en högskoleutbildning förankrad i vetenskaplig kunskap som genererar kompetenser av bestående karaktär. De aktuella samhällsutmaningar som utredningen refererar till är inte på något sätt aktuella utan kända bland forskare i socialt arbete och förankrade på socionomprogrammet sedan länge. Som exempel på aktuella samhällsutmaningar som leder till förslag på nya examensmål är ett ökat antal äldre personer samt att deras behov blir fler och mer komplexa, såväl som att personer med funktionsnedsättning har ett skiftande stödbehov varav många behöver stöd genom hela livet. I utredningen diskuteras även ungdomskriminalitet som är ett känt fenomen sedan åtminstone 1903 då Centralförbundet för socialt arbete bildades för att bland annat verka för den första utbildningen i socialt arbete. Att det inte finns specifika obligatoriska kurser kopplade till de nämnda områdena på samtliga 19 lärosäten med socionomprogram är inte lika med att den undervisande personalen inte känner till och undervisar om dessa områden. Därutöver, de exempel som lyfts fram i utredningen har i flera fall att göra med resurser på fältet, ej med socionomprogrammet. Att de äldres behov blir fler och mer komplexa utgör inget nytt på något lärosäte, problemet ligger i att resurserna på fältet är begränsade.

I utredningen nämns en förvåning över den tröghet som finns i systemet att ändra innehållet i utbildningen. I samband med det används, på samma sätt som i andra delar av utredningen, citat på ett selektivt sätt för att bekräfta den egna argumentationen. Det bör påpekas att det egentligen handlar om Högskoleförordningen och det regelverk som ska följas oavsett det enskilda lärosätets hantering. Detta utgör inte ett tillkortakommande kopplat till socionomprogrammet utan till regelverket.

I utredningen använts ordet proaktivt som en lösning gällande argumentationen om aktuella samhällsutmaningar. Vi har två problem med argumentationen: (i) vi hittar inte aktuella samhällsutmaningar bland de som lyfts fram i utredningen vilket gör att det inte går att vara proaktiv i förhållande till något som inte finns, (ii) socionomprogrammets innehåll diskuteras och uppdateras redan utifrån forskningsfronten kontinuerligt på varje lärosäte. Baserad på argumentationen vi framfört ovan, avstyrker vi förslaget om att ändra i examensordningen med fokus på att studenten ska *visa kunskap om aktuella samhällsutmaningar inom området*.

Förslagen i utredningen innebär att ett antal av de befintliga examensmålen kompletteras eller vidareutvecklas. De flesta målen har omformulerats i någon utsträckning och i flera mål har *förståelse* tagits bort. Utredningen föreslår att den tidigare formuleringen ”visa kunskap om och *förståelse* för barns behov” ändras till ”visa kunskap om barns behov”. Barndomen är en fas i livet som starkt präglas av villkor som förändras med samhällseliga normer och som människor tenderar att lägga allt längre bakom sig som vuxna. Därför tenderar vuxna att överskatta sin förståelse för nya generationer barns levnadsvillkor och därmed relaterade behov. Kunskap om barns behov är naturligtvis viktigt för socionomer, men riskerar att behandla barn som objekt för vuxnas handlingar. Förståelse inkluderar och synliggör även dimensioner av empati, ambition till inlevelse och kritisk analys av barns levnadsvillkor, vilket är en förutsättning för att socionomer ska kunna tillmötesgå de behov barn som agerande subjekt har. Av denna anledning avstyrker vi utredningens förslag om att stryka målet att *visa förståelse* för barns behov med hänvisning till att förståelse indikerar en högre nivå av lärande.

Utredningen föreslår vidare ett nytt examensmål, *visa kunskap om och förståelse för hur social utsatthet, normbrytande beteende och ungdomskriminalitet kan förebyggas och hur återfall i brott kan motverkas*. Det är förvisso utredningens uppdrag att särskilt fokusera på ungdomskriminalitet men i sammanhanget behöver vi förstå vilka samverkande mekanismer som kan leda till ungdomskriminalitet. Ungdomskriminaliteten kan inte enbart förstås på individnivå såsom *normbrytande beteende* utan måste också förstås på meso- och makronivå och ibland måste normer ifrågasättas. Det vore därför önskvärt om begreppet problematiserades på samhällsnivå och ur maktkritiska perspektiv. Användningen av begreppet *normbrytande beteende* som första stadiet till att utveckla kriminalitet hos ungdomar är mycket problematiskt. Det är ett begrepp taget från den kritiserade funktionalistiska traditionen som ser varje avvikelse

från *det normala* som oönskad och destruktiv. En sådan användning av begreppet går även mot makt- och normkritiska rörelser och perspektiv som det feministiska, antirasistiska och postkoloniala och dessa rörelsers krav på att ifrågasätta och förändra härskande normer. Ett sådant ovetenskapligt förhållnings-sätt och en okritisk användning av begrepp leder i förlängningen till att kriminalisera normkritiska be-teenden och även normkritisk forskning och utbildning. Vidare präglas utredningen av ett nyliberalt ideologiskt perspektiv där sociala problem ses och presenteras som individuella problem. Ett exempel på detta är när utredningen diskuterar insatser för att förebygga kriminalitet. Utredningen utgår ifrån att kriminalitet är ett individuellt problem som kräver individuella förebyggande insatser för barn och unga med ”normbrytande beteende”. Strukturella och institutionella orsaker till och sociopolitiska insatser för att förebygga sociala problem och kriminalitet lyser med sin frånvaro. Mot bakgrund av det är det önsk-värt med en kritisk analys av begreppet normbrytande beteende innan det förs in i ett nytt examensmål. På liknande sätt finner vi det anmärkningsvärt att kunskaper om olika former av våld, våld i nära relation och förtryck åtskiljs där hedersrelaterat våld skulle utgöra ett eget examensmål: Utmaningen med sådan uppdelning är att det strider mot internationella konventioner (Istanbulkonventionen).

Förlängd socionomexamen eller examen till specialistsocionom

I utredningen ges förslag som ligger utanför utredningsdirektiven men som här kommenteras eftersom det är viktiga delar av socionomers fortsatta akademisering och vidare specialisering i ämnesområden. I utredningen framgår att ett fåtal socionomer vidareutbildar sig efter socionomexamen, att påbyggnads-utbildningar inte alltid finns att tillgå, eller att de inte är på avancerad nivå. I jämförelse med andra professioner är det endast cirka 2,7 procent av socionomerna som uppges ha akademisk vidareutbild-ning. I utredningen föreslås en ny, ytterligare utredning, som ska fokusera på möjligheterna att förlänga socionomutbildningen med 3-4 terminer, eller som alternativ att utbilda socionomer i en påbyggnadsut-bildning på avancerad nivå som leder till *examen som specialistsocionom*. Örebro universitet ser positivt på att en sådan utredning initieras för att utreda socionomer möjligheter till påbyggnadsutbildning och specialisering som *specialistsocionom*. Vår uppfattning är dock att socionomprogrammet inte nödvän-digtvis ska förlängas med ytterligare 1,5 år eftersom studenterna både vill och behöver komma ut i arbetslivet för att få erfarenhet från det sociala arbetets praktik. En specialistutbildning efter avslutad examen skulle förmodligen vara till större nytta för samhället än en förlängd grundutbildning..

Sammanfattning av Örebro universitets synpunkter

- Universitetet **instämmer** i förslaget att socionomprogrammet kvarstår som en generalistutbild-ning. De delar som identifierats som gemensamma överensstämmer även med vår bild, men här **saknas** andra betydande inslag såsom vetenskapsteori, metod, personlig och professionell ut-veckling.
- I utredningen föreslås förändringar i examensordningen inom ett antal områden: *aktuella sam-hällsutmaningar*, examensmål där begreppet *förståelse* tagits bort, eget mål för *hedersrelaterat våld och förtryck* samt nytt examensmål om *normbrytande beteende*. Förslag som vi mot bak-grund av ovanstående argumentation **starkt avvisar**.
- Universitetet ser **positivt** på förslaget om en utredning i syfte att utreda behovet av en påbygg-nadsutbildning till specialistsocionom, men vi är mer **tveksam** till en förlängd socionomutbild-ning.
- Örebro universitet är i grunden **kritisk** till regeringens ursprungliga direktiv (dir. 2023:121) med ett ensidigt fokus på ungdomskriminalitet. Det färgar utredningen även där den har bred-dats genom tilläggsdirektiv om översyn av socionomexamen som helhet (dir. 2024:32). Det är därför **anmärkningsvärt** att den statliga utredningen bedrivs på ett sätt som reproducerar okun-skap om socionomers breda yrkesfält, vetenskapsområde och som ämne inom akademien.